

TERRA INCOGNITA

Terra Incognita

Expedities in Nederlands Nieuw-Guinea 1898-1942

door

Martin Fink

Den Haag, 2022

Voor mijn familie, die in 1962 uit Manokwari vertrok.

© Martin Fink

Coverontwerp: Martin Fink

Achtergrondkaart behoort bij de verslagen van de tocht van Franssen Herderschee, 1912-1913 (bron: Nationaal Archief, inv. nr. I20591/2.20.34)

ISBN: 9789464485745

Voorwoord

Voornemen te schrijven over de Nederlandse expedities in Nederlands Nieuw-Guinea ontstond even nadat ik mijn *concise history* over de bestuursambtenaar in Nederlands-Indië af had. Zo'n idee dat opkomt zonder dat daar tijd voor uitvoering voor is. Nu de wereld door een pandemie op slot ging en reizen niet meer mogelijk bleek, vond ik iets meer tijd om, bij wijze van het verenigen van ontspanning, studie en geestelijk reizen, de reisverslagen en archieven van de expedities op Nederlands Nieuw-Guinea erop na te slaan.

Dit boek geeft slechts een schets van het verhaal van de expedities in Nederlands Nieuw-Guinea. Voor het gedetailleerder onderzoeken heb ik helaas geen tijd. Aangezien er nog steeds nieuwe bronnen over dit onderwerp worden gepubliceerd en de archieven genoeg interessants bewaren dat nog niet uitgebreid is geraadpleegd, hoop ik dat deze periode ooit eens door een expert beschreven gaat worden. Dit introducerende boekje mag mogelijk als uitnodiging dienen anderen enthousiast over een dergelijk project te maken.

Veel van de denkbeelden en woordgebruik over de bevolking Nieuw-Guinea uit die periode is vandaag niet meer te herhalen. Dit boek heeft noch de bedoeling daar een mening over te hebben, noch om er omheen te manoeuvreren.

M.D.F.
Den Haag, januari 2022

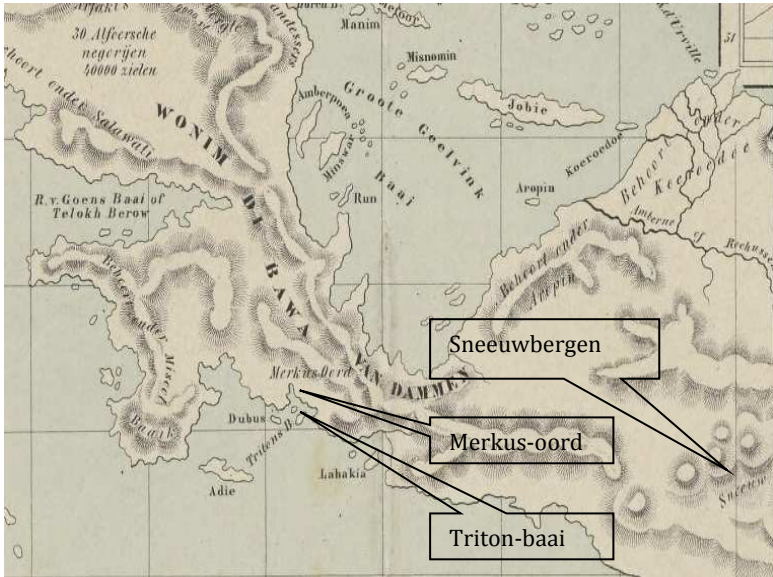
Voorwoord
Kaarten
Lijst van exploraties

De schetskaart
Het moeilijke begin
Naar de eeuwige sneeuw
Vanuit het noorden
Opnieuw naar de top
Verder de binnenlanden in
De wisselmeren
De centrale hoogvlakte
Epiloog

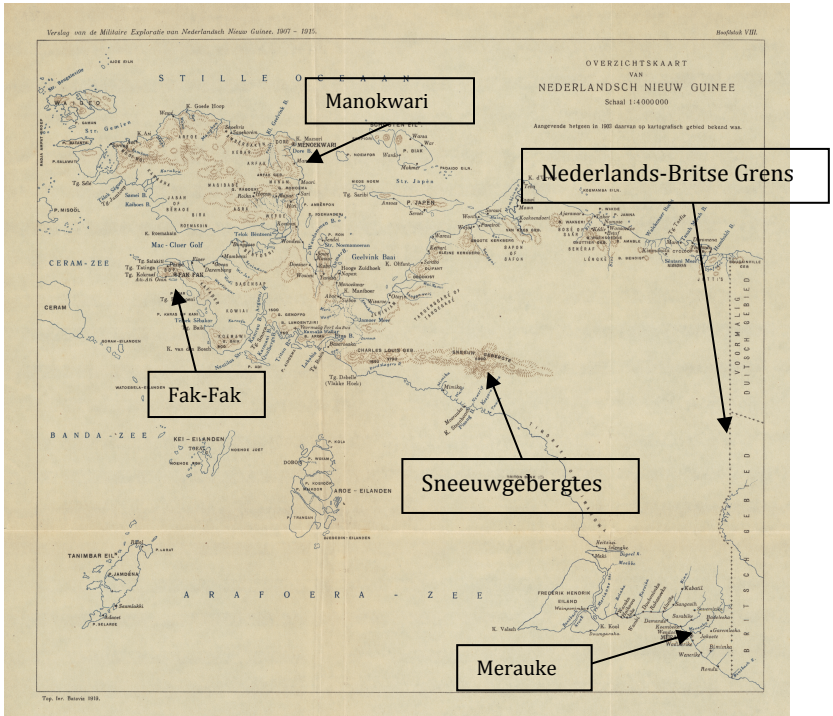
Literatuur
Index
Noten

Kaarten

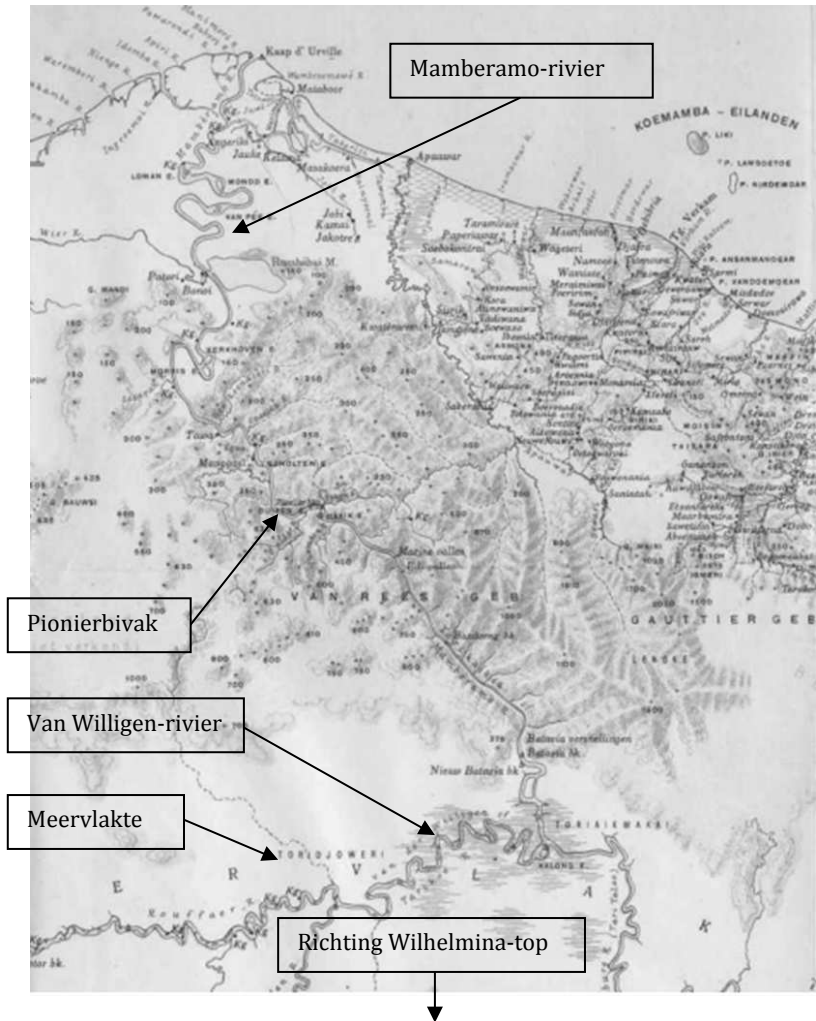
Alvorens te beginnen, is een blik op een aantal kaarten interessant om beeld te krijgen bij de cartografische progressie in de periode van exploratie. Het gaat in dit verhaal immers vooral ook om het inkleuren van de witte vlekken op de kaart van Nederlands Nieuw-Guinea. Gesteund door de hoofdpersonen in dit boek, is dit een proces waarin de kaart door de jaren heen langzaam vanaf de kusten landinwaarts met steeds meer detail over de ligging van rivieren, bergketens, toppen, meren en plaatsen wordt ingevuld.



Detail van een kaart van Nederlands Nieuw-Guinea uit 1863. Vervaardigd ten dienste van de Utrechtse zending. De zending is de eerste die in 1855 vaste vestiging in Nieuw-Guinea betracht te hebben. Merkus-oord bij de Tritonbaai, de eerste poging tot vaste vestiging van het Indisch bestuur tussen 1828 en 1836 is één van de weinige plaatsen ingetekend. Rechts in de hoek staat 'sneeuwbergen' aangegeven. (bron: bijzondere collecties Universiteitsbibliotheek Utrecht).



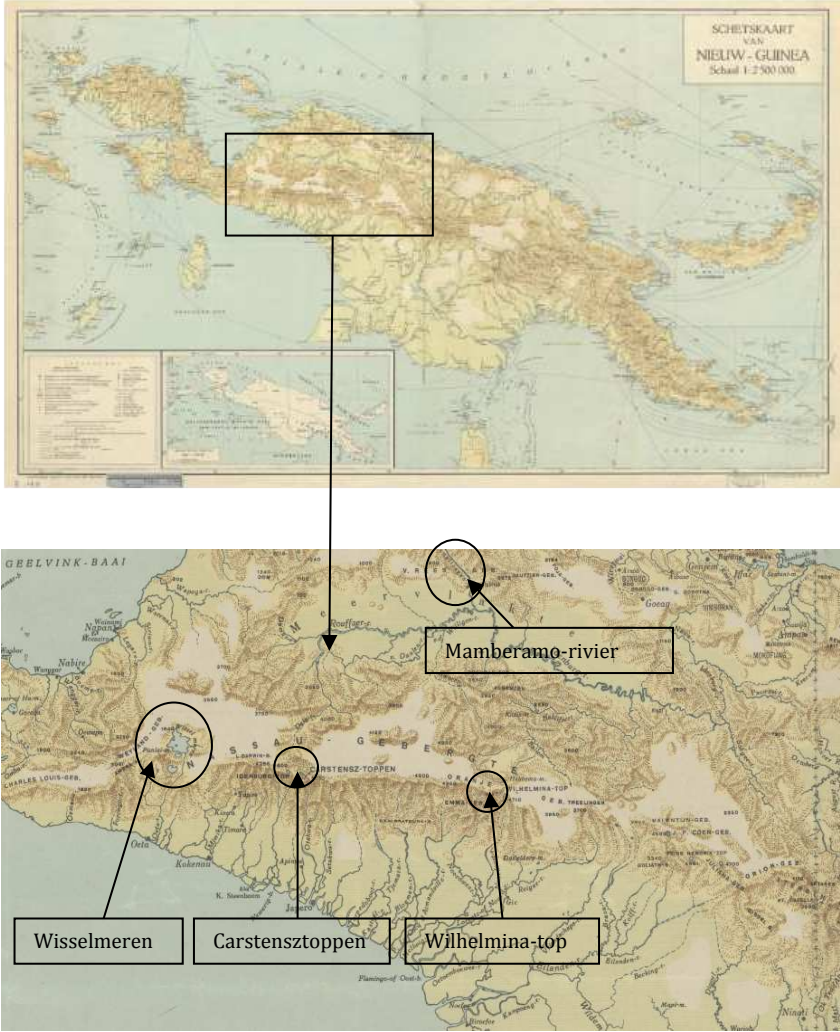
Overzichtskaart van Nieuw Guinea 1:400.000 'aangevende hetgeen in 1903 daarvan op kartografisch gebied bekend was.' Opgenomen in het Verslag van het Militaire Exploratie Detachement (MED). Het gehele binnenland is een lege onbekende vlek. Er zijn enkele rivieren in kaart op de kust in kaart gebracht, maar in feite is het niet meer dan een zeekaart. De bergkam van het sneeuwgebergte is slechts zeer schetsmatig aangegeven. Niemand heeft de besneeuwde toppen op dat moment nog bereikt.

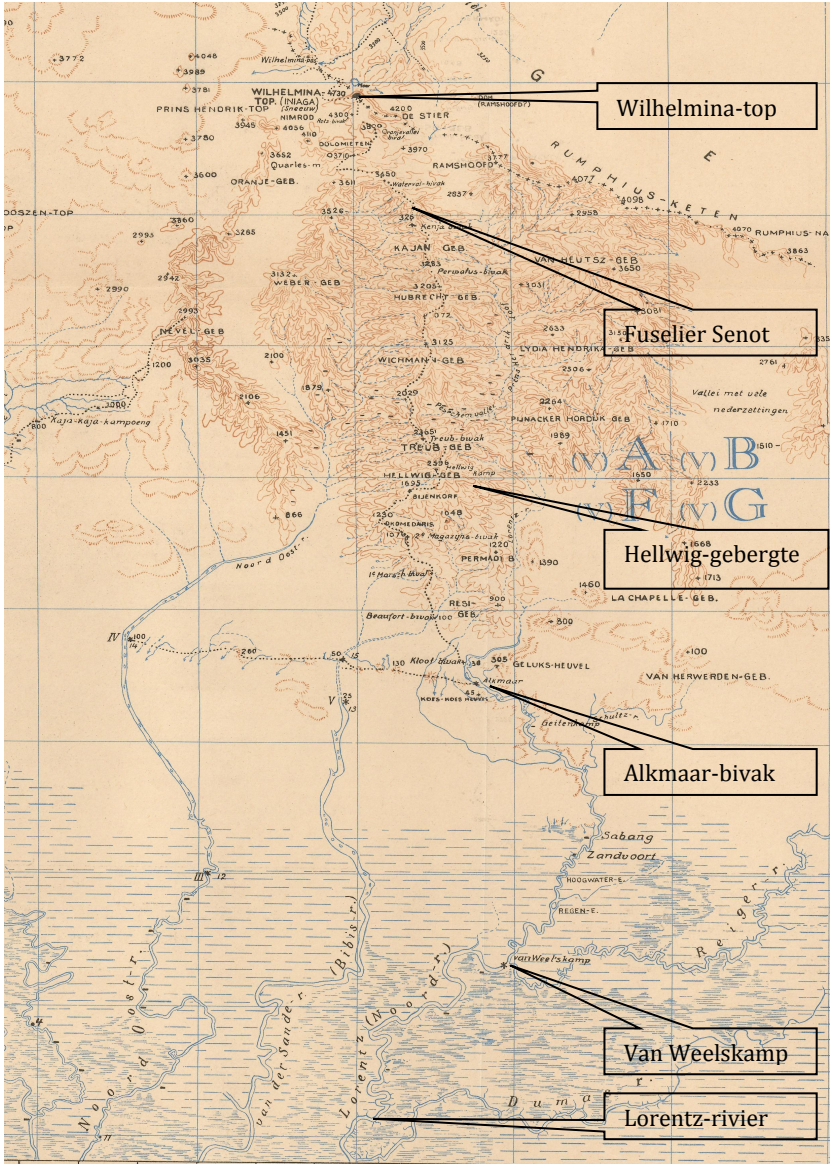


Detail van de kaart van noordelijk en centraal Nieuw-Guinea opgemaakt in 1919 na de exploraties van het MED, schaal 1:1000.000. De kaart geeft de loop van de Mamberamo-rivier en de Meervlakte. De doorgang naar het zuiden is op dat moment nog niet gevonden. Op de kaarten van het MED zijn ook de Wisselmeren nog onbekend.

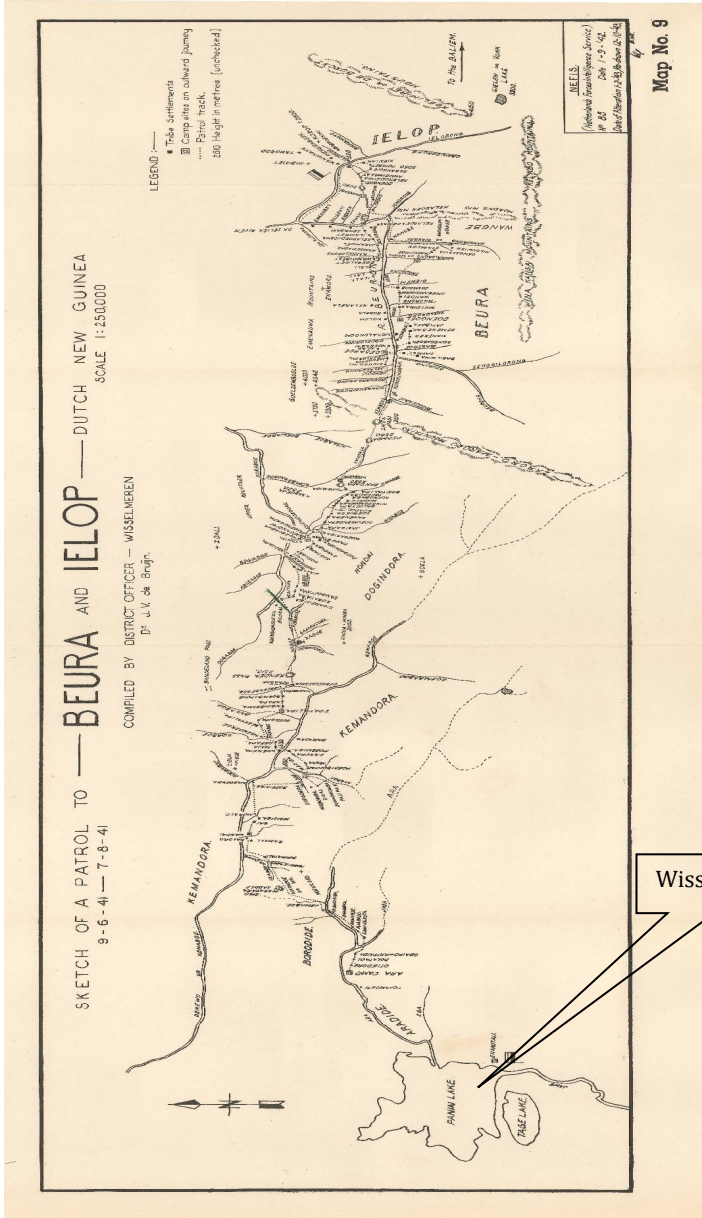
De schetskaart van het MED uit 1919 blijft volgens kolonel A. Kint (oud-hoofd van de Topografische Dienst KNIL te Batavia) tot ongeveer 1935 hetzelfde. Hoewel de opvolgende expedities steeds meer lokaal detail aanbrengen, blijft de schetskaart in die jaren onveranderd. Het initiatief tot het vervaardigen van een nieuwe schetskaart vindt plaats in 1935.

Schetskaart van de Topografische Dienst Batavia 1938 schaal 1:2.500.000 en het detail van het centrale hoogland en de zuidkust. Gegevens komen nu ook van de luchtkartering die tussen 1935 en 1938 door de N.N.G.P.M. wordt ondernomen. De wisselmeren zijn inmiddels ontdekt (in 1937). Nog enkele lege vlekken in het binnenland.





Detail van een lokale schetskaart van de Wilhelminatop en het tracé vanaf het zuiden, (noord of Lorentz rivier), vervaardigd door de NEFIS in 1942. Gebaseerd op gegevens van de Topografische Dienst te Batavia. Verschillende rivieren, toppen en gebergten hebben namen van personen die op ene of andere manier verbonden zijn aan de exploratie van Nieuw-Guinea (Bron: Allied Geographical Section, Monash Collection, University of Monash).



Detailkaart waarop de route van Dr. Jean-Victor de Bruijn, oostwaarts vanaf zijn bestuurspost Enarotali bij de Wisselmeren is weergegeven. Vervaardigd door de NEFIS in 1942. (Bron: Allied Geographical Section, Monash Collection, University of Monash).

Lijst van expedities en exploraties

Periode	Naam	expeditieleider
1903	Noord-Nieuw Guinea expeditie	Whichmann
1904-1905	Zuidwest Nieuw-Guinea expeditie	Posthumus Meyes / De Rochemont
1905	Digoel	Kroesen
1907-1915	Militaire Exploratie Detachement (MED)	Verskillende commandanten
1907	1 ^{ste} Zuid Nieuw-Guinea expeditie	Lorentz
1909-1910	2 ^e Zuid Nieuw-Guinea expeditie	Lorentz
1909-1910	Mamberamo-expeditie	Franssen Herderschee
1910-1911	Carstenszgebergte	Goodfellow
1912-1913	3 ^e Zuid Nieuw-Guinea expeditie	Franssen Herderschee
1912-1913	Nassaugebergte (Carstenszgebergte)	Wollaston
1913-1915	Meervlakte	Opperman
1920	Mamberamo naar Wilhelmina-top	Van Overeem
1921-1922	Mamberamo naar Wilhelmina-top	Kremer
1926	Nassau-gebergte	Stirling
1935-1936	Zuidelijke helling centraal bergketen	Bijlmer
1936	Nassaugebergte (Carstenszgebergte)	Colijn
1937	Wisselmeren	Cator
1938	Wisselmeren	Van Eechoud
1938	Doorsteek wisselmeren Geelvinkbaai	Van Eechoud
1939	Voor-expeditie Kemandora	De Bruijn
1939	Centraal bergland	Le Roux
1939-1940	Oost-expeditie	De Bruijn
1938-1939	Grote vallei (Baliem)	Archbold
1939-1942	Meervlakte	Van Eechoud

Een zeer gedetailleerd overzicht van expedities en exploraties tot 1935 is te vinden in het hoofdstuk van Charles le Roux 'De Exploratie' in W.C. Klein (red.) Nieuw-Guinee, eerste deel (J.H. de Bussy, Amsterdam, 1935).

